

Feltárások az aquincumi polgárváros keleti határán

(Budapest, III. ker., Pók u. vonala, Aquincum – polgárváros, Hrsz.: 23235/1-2, 23236/1, 23237/2, 23239/2)

A BTM Aquincumi Múzeuma 2009. július 20. és szeptember 4. között végezte az ún. „Aquincumi híd és kapcsolódó úthálózata” című projektet előkészítő régészeti feltárást. A területre épül majd a vasúttal párhuzamosan kiszélesített közút töltése, így a terület elfedésre kerül.

A 2009. évben az Aranyhegyi-patak déli oldalán, a Pók utca vonalában nyitott, öt darab kelet-nyugati irányú kutatóárok-ból teljes metszetét kaptuk a római kori település északi szegélyének és közvetlen környezetének. A feltárást során nemcsak a különböző korszakokról, hanem az egykori domborzatról is érdekes, új adatokat nyerhettünk. A Duna felé a korábbi időszakokban (még a 19. században is) erősen lejtős területet csak az utóbbi évszázadban töltötték fel a mai szintre. A Szentendrei út zónájában még csak 1-1,5 m mélységben kerültek elő objektumok, míg kelet felé haladva, a Jégtörő utcánál lévő vasúti aluljáró magasságában már 3-3,5 m mélyen dokumentáltuk a régészeti emlékeket.

A római kori település maradványait a kutatott terület nyugati részén (Szentendrei út zónája) a későbbi korok építkezései miatt már nem találtuk meg. Itt – feltehetően az Aranyhegyi-patak 19. századi védvonalához kapcsolódó – hevenyészett, római kori épületelemekből (többek között *hypocaustum* oszlopok) épített fal

Excavations on the eastern edge of the Civil Town of Aquincum

(Budapest III, along Pók St., Aquincum – Civil Town, Lrn: 23235/1-2, 23236/1, 23237/2, 23239/2)

The preliminary archaeological excavation linked with the project “The Aquincum bridge and the road system connected to it” was conducted by the Aquincum Museum of the BHM between July 20 and September 4, 2009. It is intended that the embankment for the enlarged road would be built on this territory, parallel to the railway line. Therefore this territory will be covered up.

In 2009, a complete cross-section was made of the northern periphery of the Roman period settlement and its direct environment in five east-west oriented test trenches opened along the line of Pók Street on the southern side of the Aranyhegyi streamlet. New data were obtained from various periods as well as information about the contemporary Roman period relief. The territory used to slope significantly towards the Danube (even in the 19th century) and was filled up to its present level only in the last century. The features were found at a depth of 1-1.5 m in the zone of Szentendrei Road, while towards the east, the archaeological remains were documented at a depth of 3-3.6 m in the height of the passageway under the railway line on Jégtörő Street.

The remains of the Roman period settlement could not be found in the western part of the investigated territory (zone of

1. kép: Újkori falrészlet (gát?) római kori épületelemekből

Fig. 1: Early modern period wall fragment (embankment?) built from Roman period building elements

2. kép: Széles, római kori falrészlet feltárás közben
Fig. 2: Broad Roman period wall segment during excavation

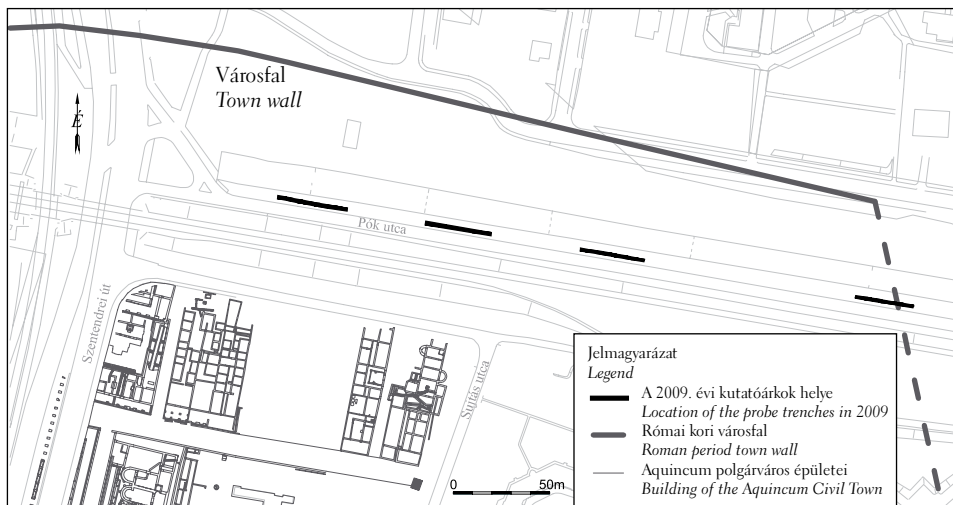
(1. kép) és kisebb földhányás (gát?), illetve egy Duna felé lefutó, szabályos trapéz keresztmetszetű, macskakövekből épített kis árok került elő. Ez utóbbi talán a Pók utca elődjét észak felől követő vízlevezető árok lehetett. Kelet felé a korábbi utcát szegélyező régi, még a 19. században kivágott nyárfasor tönkjeit is megtaláltuk (Grynaeus András meghatározása).

Kelet felé haladva az újkori bolygatás kisebb mértékű volt, így a feltöltés alatt a római kori város északi szélének épületeihez tartozó, észak-déli irányú, igen széles (90 cm!) falmaradványok (2. kép) és ugyancsak észak-déli irányú utcarészletek bukkantak elő (keréknyomokkal), illetve dunai áradásból származó homokrétegeket is dokumentálhattunk. Két, kövekkel megtámasztott, szögletes faoszlop helye

Szentendrei Road) because of later building work. A small wall roughly built from Roman building elements (including hypocaust columns, Fig. 1), a small earthen bank (embankment?) and a small drainage ditch with a regular trapezoidal cross-section constructed from cobblestones were found here. The former features were probably linked to the 19th century defensive line along the Aranyhegyi Streamlet, while the latter feature, which ran towards the Danube, may be the remains of the small drainage ditch that ran along the northern side of the antecedent to Pók Street. In the east, we could even find the stumps of the poplar row that had flanked the street and which were cut down in the 19th century (identification by András Grynaeus).

is előkerült, talán egy kelet-nyugati irányú fa *porticus* elemei. Hasonló konstrukciót már dokumentáltunk ezen a szakaszon (T. LÁNG 2006, 57). Szintén a kutatott terület keleti részén került napvilágra a feltárás legérdekesebb jelenség-együttese: egy kisebb és egy nagyobb (legalább 2 m széles) V metszetű, észak-déli irányú római kori vízvezető árok, a kettő között pedig elplanírozott, kő- és agyagtégla-darabos omladékok, égésréteg. A nagyobbik árok feltehetően a polgárváros keleti városfalát kívülről kísérő vizesárok lehetett (3-4. kép), hiszen a korábbi feltárások során Szilágyi J. ebben a zónában (Városfal – Őrlő u. – Tóga u.) az északi fal lekanyarodó sarkát vélte megtalálni, egy ún. „kittörőkapuval” (SZILÁGYI 1950, 311, 19. jegyzet). Az árokba beszakadt hatalmas kődarabok és agyagtégla-maradványok az egykori városfal elemei lehettek. A kisebbik árok a falat belülről kísérő körüljáró tövében kialakított kis vízvezető árok lehetett. A két árok között magát a város-

Less modern disturbances affected the territory towards the east. Thus, the north-south running, very broad (90 cm!) wall fragments from the buildings on the northern periphery of the Roman period town (Fig. 2) as well as north-south running street segments (with wheel ruts) and sand layers deposited by Danube floods could be documented under the leveling layer. Two wooden rectangular posts supported by stones were also discovered, probably part of an east-west oriented wooden portico. Similar construction was also documented in this zone earlier (T. LÁNG 2006, 57). The most interesting cluster of phenomena was also uncovered in the eastern part of the investigated territory: a small and a large (at least 2 m wide) north-south running Roman period drainage ditch with a V-shaped cross-section and a leveled layer with stone and clay brick fragments, debris and burnt soil deposited between them. The larger ditch must have been the

3. kép: Az aquincumi polgárváros alaprajza a szondák helyével és a keleti városfalat kísérő vizesárok vonalával
 Fig. 3: Ground plan of the Aquincum Civil Town with the location of the probe trenches and ditch following the eastern town wall

4. kép: A polgárváros keleti védműveihez tartozó árok és planírozási rétegek a kutatóárok déli metszetalában
 Fig. 4: Ditch from the eastern defenses of the Civil Town and levelling layers in the southern section wall of the test trench

falat az intenzív bolygatás és planírozások következtében már nem találtuk meg.

A két árok előkerülése azért különösen fontos új információ, mert a település három másik oldalán (északi, déli és nyugati) már több évtizede pontosan ismert a városfalzakaszok nyomvonala, míg a keleti, Duna felőli oldalon – Szilágyi János megfigyelését leszámítva – csak feltételezésekre hagyatkozhattunk a város keleti lezárására vonatkozóan (MÁRITY 1993, 138; ZSIDI 2003, 140).

Az ideai feltárás másik fontos eredménye egy római kori kút feltárása volt: a felső 1,5 méteren kőből épített, majd az alján hordódongákból készített konstrukció alját nagyobb kőlapokkal rakták ki, míg ez alatt az eredeti hordó fedele (alja?) volt megfigyelhető. E dupla aljzatmegoldás feltehetően a víz szűrésével állhatott összefüggésben. A kút már a város falán kívül, a kutatott terület keleti szélén került elő (5. kép). Betöltéséből kevés kerámia-töredék, illetve egy *mortarium* nagyobb darabja származik. A kút valószínűleg az egykori Gázgyár területén feltárt ún. keleti

water ditch that ran outside the eastern town wall of the Civil Town (Figs. 3-4). János Szilágyi found the corner of the northern wall with a so-called “outbreak gate” in this region (Town wall – Örlő Street – Tóga Street, SZILÁGYI 1950, 311, note 19). The huge stone blocks and adobe fragments collapsed into the ditch that was probably associated with the former town wall. The smaller ditch may be the small drainage ditch built down the length of the passageway running along the inside of the town wall. The wall itself between the ditches was not found due to heavy disturbance and levelling activities.

The two ditches represent especially important new pieces of information since we have known about the paths of the Aquincum Civil Town wall on the three other sides of the settlement (north, south and west) for a few decades. In the east however, on the side facing the Danube, we have only been able to hypothesize about how the eastern side of the town was closed off, disregarding

5. kép: Kút a polgárváros keleti városfalán kívül, feltárás közben
Fig. 5: Well lying outside the eastern town wall of the Civil Town during excavation

ipartelephez tartozott: Kuzsinszky Bálint 1911-ben a most kutatott területtel szemben, déli irányban összesen 30 kutat tárt fel, amelyek elszórtan helyezkedtek el és amelyekről már feltárójuk is megállapította, hogy számuk valószínűleg sokkal magasabb volt (KUZSINSZKY 1932, 71–87). Az intenzív gépi kotrás miatt a gázgyári kutaknak csak a faszervezete került elő, de nem zárható ki, hogy eredetileg azok is rendelkeztek kő felmenő-fallal.

A most feltárássra került kutat fedő rétegből újkori bronzérme származik, illetve ugyanitt egy nagytestű kutya ép csontváza is előkerült. Az előző lelet azt jelzi, hogy a területet igen nagy mélységben érintette az újkorban tereprendezés, amely így nagy valószínűséggel a későbbi római rétegsorokat (és a kút felső kősorait) is elpusztíthatta.

A most előkerült római kori objektumok tehát igen sok fontos új információval szolgáltak: A római épületfalak folyamatos városi beépítésre utalnak kelet felé, a vizesárkok „segítettek” lehatárolni a római kori várost, a kút pedig igazolta azon

János Szilágyi's observations (MÁRITY 1993, 138; ZSIDI 2003, 140).

The other important result of this year's excavation was the uncovering of a Roman period well. It was built from stone in its upper 1.5 m and was lined with barrel staves its the lower part. The bottom was covered with large stone slabs, under which the lid (bottom?) of the barrel could be observed. This double pavement solution was probably linked to water filtration. The well was found outside the town wall by the eastern edge of the investigated territory. (Fig. 5) A few shards and a large mortarium fragment were retrieved from its fill. The well was probably situated in the so-called eastern industrial district uncovered on the territory of the former Gas Factory. In 1911, Bálint Kuzsinszky unearthed 30 wells across what was then the recently investigated territory towards the south. They were scattered in the region and, according to the excavator, there must have been many more of them (KUZSINSZKY 1932, 71-87). Owing to

korábbi feltételezéseket, miszerint a római kori ipartelep az esztergomi vasúti töltés északi oldalán is folytatódott és egyben szintén jelezte a városi település határát.

Láng Orsolya

Irodalom/References:

KUZSINSZKY 1932 – Kuzsinszky B.: A gázgyári római fazekastelep Aquincumban (Das grosse römische Töpferviertel in Aquincum). *BudRég* 11 (1932).

MÁRITY 1993 – Márity E.: Kronológiai problémák és városzerkezeti sajátosságok Aquincum polgárvárosában (Chronological Problems and Characteristics of Settlement Structure in the Aquincum Civil Town). *BudRég* 30 (1993) 137–148.

SZILÁGYI 1950 – Szilágyi J.: Jelentés a Fővárosi Ókortörténeti (Aquincumi) Múzeum kutatásairól és szerzeményeiről az 1945-1948 évek folyamán. *BudRég* 15 (1950) 303–321.

T. LÁNG 2006 – T. Láng O.: Épület és útrészletek az aquincumi polgárváros északi városfalánál (Building and parts of a road by northern town wall of the Aquicum Civil Town). *Aqfüz* 12 (2006) 51–59.

ZSIDI 2003 – Zsidi P.: Verkehrsverbindungen, Wehranlagen, Straßennetz. In: Zsidi P. (Red.), *Forschungen in Aquincum 1969-2002. Aquincum Nostrum II. 2.* Budapest 2003, 137–143.

intensive mechanical dredging, only the wooden constructions of the wells could be found on the territory of the Gas Factory, but they, too, could have had masonry upper parts.

A bronze coin from the modern period and the intact skeleton of a large dog came from the layer overlying the well. The former find reveals that modern landscaping reached down deep in this territory, probably destroying the later Roman layers (and the upper stone rows of the well).

The recently unearthed Roman period features have provided important new pieces of information. The Roman building walls attest to continuous urban development in the east, the discovery of the water ditches have “helped” us draw the border of the Roman period town, while the well has justified earlier suppositions that the Roman period industrial district continued on the northern side of the embankment of the Esztergom railway line and that it also marked the edge of the urban settlement.

Orsolya Láng